

Юлія Сергіївна МИТРОФАНОВА

*(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)*

СТАТЕВА СВОБОДА Й СТАТЕВА НЕДОТОРКАНИСТЬ ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ: ЗМІСТ ТА МЕЖИ

Стаття присвячена дослідженню категорій «статева свобода» та «статева недоторканість» як об'єктів кримінально протиправних посягань. Статева свобода має своїй основі гідність людини. Статевою свободою володіють особи, які досягли 16-річного віку. На відміну від смислового (етико-естетичного) начала статевої свободи, статева недоторканість спирається на інші засновки, що виявляються себе додатково у сфері раціонального: заборона на статеві зносини з особою яка фактично не досягла статевої зрілості (у категоріях чинного КК – 16-річного віку) створює небезпеку для її репродуктивної функції, а отже й для відтворення популяції загалом. Саме через це такі особи взагалі не наділяються правом на статева свободу. Сувора та прагматична заборона на статеві зносини спирається на потребу забезпечення біологічного виживання популяції, виду.

Наголошено, що особиста свобода є невідчужуваним правом, що визнано Конституцією України. За законом можливе обмеження цього права, але не скасування його загалом. Це стосується і статевої свободи. Констатовано, що статева свобода – явище не ситуативне, а її наявність пов'язується виключно зі статевою зрілістю особи, що на законодавчому рівні формалізовано через досягнення 16-річного віку. Ані скасувати її, а не втратити неможливо.

Ключові слова: *статева свобода, статева недоторканість, об'єкт, кримінально-правова охорона, війна, згвалтування, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.*

Постановка проблеми. В умовах триваючої російсько-української

війни проблеми усебічного забезпечення та захисту прав і свобод людини набувають виняткової значущості і гостроти. Поруч з ординарними кримінальними правопорушеннями значного поширення набули воєнні злочини. Особливо ганебними та прикрими залишаються випадки посягань на статеву свободу та статеву недоторканість осіб, в тому числі й у формі сексуального насильства в контексті збройного конфлікту. Належне реагування на ці випадки в межах реалізації задач кримінальної юстиції, а також перехідного правосуддя вимагає від кримінально-правової доктрини удосконалення базових понять, категорій, внесення ясності у юридичні терміни, які мають значення для встановлення змісту кримінально-правової охорони. До одних з таких категорій відносяться статеві свобода та статеві недоторканість.

Проблеми кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості ставали предметом досліджень В. І. Борисова, А. О. Джузи, Л. В. Дорош, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, О. О. Колінько, І. Г. Луценко, Г. Я. Мартинишина, Ю. В. Орлова, О. О. Світличного, В. В. Сокурєнка, П. В. Хряпінського, К. О. Черевка, Т. А. Шевчук, Ю. В. Шинкаренка та ін. Визнаючи значущість наявних наукових розробок, менше з тим питання порівняльно-правового стибу, як правило, випадали з поля зору наукової уваги.

Метою статті є визначення змісту та меж понять «статеві свобода» і «статеві недоторканість» як об'єктів кримінально протиправних посягань.

Виклад основного матеріалу. Стаючи до дослідження статевої свободи й статевої недоторканості як об'єктів кримінально протиправних посягань жодним чином ніяк не представляється можливим обійти давно триваючу в кримінально-правовій науці дискусію щодо об'єкту кримінального правопорушення як такого, його змісту. Не занурюючись до її глибинних пластів (що не є безпосередньою задачею цього дослідження), лише зауважимо на тому, що домінуючою тривалий час була й такою до певної міри залишається концепція суспільних відносин. Вона є досить збалансованою, виваженою, сформувався ще за радянських часів та виходить з методології матеріалістичної діалектики, принципу відображення. Згодом, з отриманням Україною незалежності, відкриттям кордонів, реальним втіленням у життя методологічного плюралізму розвинулись альтернативні підходи.

Сучасний етап розвитку вчення про об'єкт злочину характеризується численними поглядами, які умовно можна згрупувати у наступні блоки: 1) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (М. І. Бажанов, Н. О. Гуторова, Б. О. Кириш, М. Й. Коржанський, В. М. Куц, В. О. Навроцький, В. Я. Тацій, А. В. Савченко, О. В. Смаглюк, Є. Л. Стрельцов та ін.); 2) соціальні цінності, що охороняються кримінальним законом (С. Б. Гавриш, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко та ін.); 3) людина (Г. П. Новосьолов) 4) окремі особи або соціальні групи (І. Я. Козаченко, З. А. Незнамова та ін.); 5) охоронювані кримінальним законом інтереси, блага (А. В. Наумов, А. В. Пашковська); 6) соціальна оболонка як первинний рівень складного

об'єкту (В. М. Трубніков); 7) охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (П. П. Андрушко, О. М. Костенко, А. В. Ландіна та ін.)¹.

Як можна бачити, діапазон підходів є досить широким. При цьому кожен з них є в більшій чи меншій мірі вразливим до критики. Це ж, зокрема, стосується й найбільш часто застосовуваного підходу визначення об'єкту кримінального правопорушення як суспільних відносин. Небезпідставно, зокрема, професор В. П. Ємельянов наголошує на тому, що суспільні відносини в контексті вчення про склад злочину – архаїчна, ідеологічно заангажована категорія, що не має нічого спільного з явищами реальної дійсності, на які посягає злочин. Натомість об'єктом останнього є саме явища реальної дійсності. Відтак ознаками об'єкта злочину, що вчиняється у реальному житті, можна визначити такі: 1) це конкретне явище реальної дійсності (життя чи здоров'я особи, права, свободи, інтереси, довкілля, громадська безпека, громадський порядок, мир та безпека людства тощо), на яке здійснюється злочинне посягання; 2) цьому об'єкту злочинне посягання спричиняє істотну шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди; 3) цей об'єкт знаходиться під охороною закону про кримінальну відповідальність². Таким чином, об'єктом кримінального правопорушення є не абстрактна структура, конструкт, за допомогою якого відбуваються спроби описати соціальну дійсність, а самі складові цієї дійсності, реальності. З такою позицією можна погодитись та підтримати її. Водночас не можна не помітити, що вона може бути удосконалена через подальшу конкретизацію.

Принагідно зауважимо, що спроба такої конкретизації виражена у проєкті нового КК України, в якому його розробники пристали до позиції об'єкту кримінального правопорушення як соціальної цінності. Так, відповідно до ст. 2.2.1 проєкту КК об'єктом складу кримінального правопорушення є соціальна цінність, якій спричинюється шкода, передбачена статтями 2.5.2–2.5.7 цього Кодексу³. В цілому спроба закріпити визначення об'єкту кримінального правопорушення в законі виглядає не вельми вдалою. Перш за все тому, що будь це є спроба зафіксувати у законі суто доктринальне та, до того ж, дискусійне, мінливе поняття, щодо змісту якого у науковому середовищі й досі немає згоди. Для правозастосувача, вочевидь, в цьому немає жодної практичної користі. А на концептуальному рівні встановлюється штучне законодавче обмеження для розвитку думки.

Окрім того не можна, як видається, вважати концепцію соціальної

¹ Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину. К. : Ліра ЛТД, 2005. С. 38–47; Стрельцов Є. Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 131–135; Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посібник. Х. : Укр. держ. юрид. акад., 1994. С. 12–30; Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78; Слабченко О. А. Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. К., 2013. С. 58.

² Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. С. 89.

³ Текст проєкту нового Кримінального кодексу України (станом на 01.08.2024 р.) / Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

цінності такою, щодо якої є згода в доктрині. Вона так само має свої переваги й недоліки. Припустимо, якщо об'єктом таки визнавати соціальну цінність, то яким чином у його складі можуть бути помислені потерпілий і предмет (річ матеріального світу, енергія, інформація – у парадигмі проекту КК) кримінального правопорушення. Питання лишається відкритим.

З нашої перспективи, найбільш обґрунтованою та прогресивною, такою, що має потенціал до подальшого розвитку є концепція об'єкту кримінального правопорушення як соціального блага, якому спричиняється шкода або створюється така загроза шляхом відповідного суспільно небезпечного посягання. У працях Аристотеля, Платона ідея блага пов'язується із такими властивостями і станами, як доброчесність, справедливість, матеріальний добробут. З часом, зберігаючи свою наукову й філософську автономність, концепт «благо» трансформувалася в концепцію соціального блага (з англ. *common good* або *public good*). Під соціальним благом, безспідставно наголошує Ю. В. Орлов, слід розуміти конвенційно бажану складову (процес, явище) суспільного життя, яка виражає і зумовлює можливість безпечного і вільного індивідуального та колективного (групового) розвитку. Конвенційність означає інтерсуб'єктність (а тому й об'єктивність), що ґрунтується на соціальному договорі. Тому на роль соціальних благ можуть претендувати тільки ті процеси і явища життя, щодо позитивної значущості яких у конкретному суспільстві є згода всіх або більшості. Серед іншого така згода виражається у положеннях основних та кримінальних законів держав – зокрема, в Конституції України та Кримінальному кодексі (як «негативної» Конституції) України – двох ключових актах суспільного договору¹.

До речі, було б помилкою вважати концепцію суспільного блага новаторством вітчизняної кримінально-правової доктрини останніх років. Це далеко не так. Ще у суспільно-юридичному томі XI Народної енциклопедії 1911 р. пропонувалося визначення об'єкту злочину як ті чи інші життєві блага. Подібну точку зору висловлювали і В. С. Познишев, П. Д. Калмиков, Д. А. Дриль та деякі інші науковці, у працях яких об'єктом злочину визнавалися приватна особа, сім'я, держава й подібні блага².

Благо є конструктором засадничим, фундаментальним, що сягає рівня мотивації. Соціальна цінність – прикладним, який визначає предметні контури мотиваційного процесу. Саме тому використання концепту соціального блага відображає більш глибинний підхід до осмислення засновків організації соціальності. У зв'язку з цим у нашому дослідженні під об'єктом кримінального правопорушення розумітимемо соціальне благо, якому цим правопорушенням спричиняється істотна шкода або створюється загроза її спричинення.

¹ Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. С. 56.

² Слабченко О. А. Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. К., 2013. С. 57–58.

Соціальне благо у діяльнісному вимірі завжди є конкретним (як цього вимагає) і, так чи інакше, контекстуально пов'язується з людиною (в іншому випадку воно не було б соціальним). І це якнайліпше проявляється у сфері забезпечення, захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи. Остання є категорією бінарною та глибоко укоріненою у спробах культури обмежити біологічну природність в людині, у взаєминах між людьми.

Статева свобода й недоторканність – продукти (категорії, концепти) культури. Причому далеко не кожної культури. З. Фройд влучно підкреслював: «Слово «культура» означає всю суму досягнень та інститутів, які віддаляють наше життя від життя наших тваринних предків і слугують двом цілям: захисту людини від природи і впорядкування стосунків між людьми»¹. Тож концепти «статевої свободи» та «статевої недоторканості», вмонтовані у феномен права, покликані упорядкувати стосунки між людьми у сфері фізичного доступу до тіл одне одного з метою задоволення природних статевих потягів або досягнення інших цілей засобами впливу, що можуть бути ідентифіковані зі статевими.

Засадничими підставами для такого упорядкування є особиста свобода людини, що за зауваженнями З. Фрейда, не є культурним надбанням, а була найбільшою ще до будь-якої культури, хоча й не мала тоді ніякої цінності². Запит на упорядкування криється не тільки у прикладній значущості – забезпечити порядок як інструмент економії часу, простору та заощадження психічних сил, а й у позаприкладній, що виявляється у категоріях етики та естетики. Уявлення про належне, про гідність як про прекрасне, про красу відносин, стосунків, визнання та любові істотним чином впливають на формування уявлень про зміст статевої свободи та статевої недоторканості. І це, зокрема, відобразилося на сучасній концепції потерпілого від зґвалтування та сексуального насильства, втіленого у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та сучасному законодавстві України. І хоча до проблеми потерпілого ми ще окремо звернемося, тут вважаємо за доречне лише підкреслити констатований ЄСПЛ зв'язок між статевою свободою та гідністю: «Зґвалтування ... очевидно принижує людську гідність...»³. Вважаємо цю позицію важливою для більш глибокого розуміння сутності об'єкту посягань кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Водночас не можна не помітити і того, що існуючі кримінально-правові дослідження цієї проблематики здебільшого обмежуються досить поверхневим, хоча й практично корисним, зручним визначенням об'єкту означеної категорії кримінальних правопорушень, його змісту. Так, за

¹ Фройд З. Невпокій в культурі / Переклав з німецької Юрко Прохасько. Львів : Видавництво «Апріорі», 2021. С. 40.

² Там само. С. 45.

³ Case of S.W. v. The United Kingdom (Application no. 20166/92) / ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57965>.

загальним консенсусом їх *родовим об'єктом* визнається дві групи феноменів (благ) – статевая свобода та статевая недоторканість відповідно¹.

Під статевою свободою розуміється право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у цій сфері будь-якого примусу. Доросла (у контексті КК це особа, якій виповнилось 16 років, а не особа, яка досягла визначеного Сімейним кодексом шлюбного віку) і психічно здорова людина сама визначає, з ким і в який спосіб вона задовольнятиме свої сексуальні потреби. Якщо статевая свобода пов'язується зі спроможністю особи розпоряджатись собою у сфері сексуального спілкування, то статевая недоторканість означає охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення відповідного віку або наявність психічної хвороби) не є носієм статевої свободи. Статевая недоторканість, будучи поняттям абсолютним, означає, що певні інтереси недоторканої особи за жодних умов не можуть бути порушені іншим суб'єктом, а вчинені щодо неї сексуальні дії визнаються кримінально караними. Отже, статевая свобода і статевая недоторканість особи – це поняття-антиподи, які носять самостійний характер і не перехрещуються².

Л. В. Дорош визначає статевою свободу у вигляді права особи на самовизначення у сфері статевої відносин. Реальну можливість особи вступати в добровільне статеве спілкування з обраним партнером у будь-який час і в будь-який сексуально прийнятній формі за умови, що воно не суперечить нормативно-правовим приписам щодо охорони особи та громадського порядку³. З цих визначень, висновує С. В. Чмут, впливає, що статевая свобода, по-перше, є природним правом жінки або чоловіка, які досягли повноліття; по-друге, передбачає статевої зносини за обоюсторонньою згодою партнерів (добровільно, без примусу, насильства); по-третє, не має обмежень щодо статі партнера та форм задоволення статевої пристрасті; по-четверте, не повинна порушувати законні права і інтереси інших осіб, держави та суспільства⁴.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що в основі статевої свободи, як різновиду особистої свободи і відповідного конституційного права (ст. 29 Конституції України: кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність⁵) лежить уявлення про гідність людини. Усі люди є вільні і

¹ Борисов В. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості // Вибрані твори ; уклад.: В. В. Базелюк, С. В. Гізімчук, Л. М. Демидова та ін. ; відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків : Право, 2018. С. 619

² Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. С. 7.

³ Дорош Л. В. Статевая недоторканість особи та її кримінально-правова охорона. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2007. № 14. С. 70.

⁴ Чмут С. В. Безпосередній об'єкт статевої зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 453.

⁵ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

рівні у своїй гідності та правах (ст. 21 Конституції України¹). В цьому місці можна зауважити, що законодавець ставить гідність першою, перед правами людини. І це не випадково, адже виключно гідність може бути глибинним обґрунтуванням будь-якого права, і тільки рівність у гідності постає підставою для рівності прав, рівності людей. Не дарма саме ця конструкція втілена у Загальній декларації прав людини: «Беручи до уваги, що визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав їх є підґрунтям свободи, справедливості та загального миру;...»².

Своєю чергою ідея гідності ґрунтується на свободі волі, що не має іншого пояснення, аніж богословського, теологічного. Право як таке, справедливо наголошують О. М. Литвинов та Ю. В. Орлов, зрештою, навіть на рівні логічних конструкцій (а не лише мемів), ґрунтується на релігійній моральності, бо ж навіть феномен гідності, що фундує правову машинерію, виходить з ідеї свободи волі, для якої немає іншого обґрунтування, окрім божественного³. Створення людини за «образом та подобою», наділення її свободою волі (ще з суспільних устроїв Давнього Риму та Давньої Греції відомо, що рабам відмовляли у визнанні їх гідності, адже вони не мали свободи) до творіння і є тими логіко-теологічними підставами, у які упирається раціональний розум при будь-якій спробі визначити сутнісну основу гідності, а від цього і свободи, в тому числі свободи статевої. На цьому зупинимось і ми та підсумуємо: статева свобода має своїй основі гідність людини.

Це положення має не лише концептуально значущий, але й прикладний характер, зокрема при коректному визначенні об'єкту кримінально протиправного посягання у розрізі дихотомії «статева свобода – статева недоторканість». Наголосим, що статевою свободою володіють особи, які досягли 16-річного віку. Це впливає із комплексного системно-правового, логіко-семантичного аналізу ч. ч. 1, 3 (4) ст. 152 та 155 КК України⁴.

Також зауважимо, що на відміну від смислового (етико-естетичного) начала статевої свободи, статева недоторканість, як видається, спирається на дещо інші засновки, що виявляються себе *додатково* у сфері раціонального: заборона на статеві зносини з особою яка фактично не досягла статевої зрілості (у категоріях чинного КК – 16-річного віку) створює небезпеку для її репродуктивної функції, а отже й для відтворення популяції загалом. Саме через це такі особи взагалі не наділяються правом на статева свободу. Суворі та прагматичні заборони на статеві зносини спираються на потребу забезпечення біологічного виживання популяції,

¹ Там само.

² Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН. Декларація від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

³ Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Кримінологія «свого» часу: наукові розвідки / Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2021. С. 298–299.

⁴ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

виду.

В. В. Сташис і М. І. Бажанов з цього приводу зазначали, що статевая недоторканість пов'язується із абсолютною заборонаю будь-якого втручання у статеву сферу особи, яка не набула статевої свободи. Отже, статевая свобода та статевая недоторканність є самостійними безпосередніми об'єктами кримінально-правової охорони¹.

Грунтуючись на викладених положеннях, не можна погодитись із І. М. Леган, яка стверджує, що під «статевую свободу» варто розуміти право *повнолітньої і психічно здорової особи (курсив наш – Ю. М.)* самостійно обирати собі партнера для статевих стосунків, не допускаючи при цьому будь якого примусу. Статевая недоторканність же – це абсолютна заборона вступати у статеві відносини з особою, яка з різних причин не наділена статевую свободою (психічна хвороба, малолітня особа)². По-перше, як було вказано нами вище, вік, з яким законодавець пов'язує стан статевої недоторканності – до 16 років. З 16-річного віку особа набуває статевую свободу. Тож навряд чи обґрунтованим є визнання наявності останньої тільки за повнолітніми особами. По-друге, аналогічний контраргумент можна висунути і проти відмови особам, які відповідають категорії «психічно здорова особа», у визнанні за ними статевої свободи. Особиста свобода, підкреслимо, є невідчужуваним правом, що визнано Конституцією України. За законом можливе обмеження цього права, але не скасування його загалом. Це ж стосується і статевої свободи. Скасувати його не можна. Питання ж щодо обмеження вирішується у контраверсії та констеляції зі статевую свободою або статевую недоторканістю іншого. І виключно так. Інших законодавчих обмежень статевої свободи не існує.

Втім, в доктрині не є рідкістю протилежні судження, з якими важко погодитись. Так, у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому статевої недоторканності як об'єкту кримінально-правової охорони в Україні Я. Г. Мартинишин стверджує, що статевая недоторканність – абсолютна заборона будь-якого втручання у статеву сферу особи, яка не набула статевої свободи або *втратила можливість її реалізації*³ (*курсив наш – Ю. М.*). І далі науковець наголошує: «...Потерпілим від злочинів, які посягають на статевую недоторканність особи, слід вважати ...таку особу, яка через певні причини (вік, хворобу, безпорадний стан) позбавлена можливості приймати свідоме рішення щодо своєї статевої самовизначеності (давати згоду на статеві стосунки) і тому наділена статевую недоторканістю як абсолютним відношенням між нею й усіма

¹ Чмут С. В. Безпосередній об'єкт статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 454.

² Леган І. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 2 (49). С. 105. URL: http://pjuv.puoua.od.ua/v2_2023/20.pdf.

³ Мартинишин Г. Я. Статевая недоторканність як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні : дис. ... докт. філософ. 081 Право (12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2017. С. 4.

іншими¹.

Чи можна втратити статеву свободу? На наше переконання – ні, не можна. Тому, як видається, викладений Я. Г. Мартинишиним підхід не виправдано звужує сферу статевої свободи особи, яка досягла 16-річного віку, з яким пов'язується набуття статевої зрілості. Особиста свобода, ще раз наголосимо, – невідчужуване благо і право. Це ж стосується й статевої свободи. Коли особа її набуває позбутися її вже неможливо. Особливі стани особи, про які веде мову Я. Г. Мартинишин (вік (маємо на увазі старість), хвороба, безпорадний стан) можуть заважати або повністю позбавляти можливості особи *проявити* згоду на статеві зносини, на дії сексуального характеру. Але відсутність такої можливості (знерухомлений стан, клінічна смерть тощо) не означає, що особа позбулася статевої свободи. Така свобода – явище не ситуативне, а її наявність пов'язується виключно зі статевою зрілістю особи, що на законодавчому рівні формалізовано через досягнення 16-річного віку. Позбавлення ж особи права на статеву свободу через її фізіологічні, психічні вади є брутальним порушенням її гідності, приниженням, дискримінацією. Її належний правовий захист цілком можливо забезпечити, використовуючи концепт «статева свобода». Відтак, при вчиненні посягань на особу, яка не здатна проявити свою згоду на статеві зносини (на вчинення з нею, щодо неї дій сексуального характеру), слід вважати, що посягання відбувається саме на статеву свободу, а не на статеву недоторканість особи.

Висновки. Отже, статеві свобода і статеві недоторканість – взаємопов'язані правові стани і соціальні блага. При тому статеві недоторканість – явище, як правило, тимчасове, минає з досягненням 16-річного віку. Статева свобода, при її набутті, є невідчужуваним благом і правом, не втрачається й обмежується виключно кореспондуючими правами, свободами, заборонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисов В. І. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості // Вибрані твори ; уклад.: В. В. Базелюк, С. В. Гізімчук, Л. М. Демидова та ін. ; відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків : Право, 2018. С. 618–627.
2. Дорош Л. В. Статева недоторканість особи та її кримінально-правова охорона. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2007. № 14. С. 69–74.
3. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практичний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

¹ Там само. С. 4.

4. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
5. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН. Декларація від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину. К. : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Леган І. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 2 (49). С. 105–108. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v2_2023/20.pdf.
10. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Кримінологія «свого» часу: наукові розвідки / Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2021. 316 с.
11. Мартинишин Г. Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні : дис. ... докт. філософ. 081 Право (12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2017. 220 с.
12. Слабченко О. А. Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. К., 2013. 241 с.
13. Стрельцов Є. Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 131–135.
14. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посібник. Х. : Укр. держ. юрид. акад., 1994. 74 с.
15. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 01.08.2024 р.) / Новий Кримінальний кодекс. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
16. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.
17. Фрейд З. Невпокій в культурі / Переклав з німецької Юрко Прохасько. Львів : Видавництво «Апріорі», 2021. 120 с.
18. Чмут С. В. Безпосередній об'єкт статевого зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 452–459.
19. Чмут С. В., Хряпінський П. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : монографія. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2011. 184 с.

20. Case of S.W. v. The United Kingdom (Application no. 20166/92) / ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57965>.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2024

Yuliia S. MYTROFANOVA

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

SEXUAL FREEDOM AND SEXUAL INVIOLENCE AS OBJECTS OF CRIMINAL OFFENCES: CONTENT AND LIMITS

The article is devoted to the study of the categories of «sexual freedom» and «sexual inviolability» as objects of offences. Sexual freedom is based on human dignity. Sexual freedom is possessed by persons who have reached the age of 16. In contrast to the semantic (ethical-aesthetic) principle of sexual freedom, sexual inviolability is based on other principles that manifest themselves additionally in the rational sphere: a ban on sexual intercourse with a person who has not actually reached sexual maturity (in the categories of the current Criminal Code - 16 years of age) creates a danger to her reproductive function, and therefore to the reproduction of the population as a whole. It is because of this that such persons are not endowed with the right to sexual freedom at all. A strict and pragmatic ban on sexual intercourse is based on the need to ensure the biological survival of the population, the species.

It is emphasized that personal freedom is an inalienable right, which is recognized by the Constitution of Ukraine. According to the law, this right can be limited, but not abolished in general. This also applies to sexual freedom. It is stated that sexual freedom is not a situational phenomenon, and its presence is associated exclusively with the sexual maturity of a person, which is formalized at the legislative level by reaching the age of 16. It is impossible to abolish it, nor to lose it.

Keywords: *sexual freedom, sexual inviolability, object, criminal law protection, war, sexual violence associated with conflict.*